

88-årig gunnarshogsbo

berättar minnen från

det gamla Lyreds bruk

Det är inte så värst många kvar i Gunnarskog som minns den järnbruksindustri vilken en gång var domierande i bygden. Det fanns inte bara ett flertal järnbruk i socknen, även gruvdriften var betydande, både koppar och järnmalm bröts och hyttor anlades. Man kunde en tid med fog tala om "Gunnarskogs bergslag". Det var i slutet på 1600-talet som man fann så rika kopparfyndigheter i övre delarna av socknen att en bergslag inrättades och gruvfogde tillsattes. Kopparfyndigheterna var dock inte av så stor omfattning som man från början hade räknat med; i stället blev det järnbruken som länge kom att bli främsta industrin. Sådana fanns vid Sälboda, Treskog, Fredros, Rexed och Lyred. Den sistnämnda var väl den yngsta och kanske den mest intressanta därför att man här använde sig av sjö- och myrmalm till framställning av gjuttackjärn.

En av dem som ännu minns järnbruket vid Lyred är fru Kajsa Andersson, Hällserud, Bortan, som på tisdagen fyller 88 år. Då Arvika Tidnings medarbetare härom dagen hade sina vägar uppåt Gunnarskog gjordes en avstickare även upp till Hällserud för att hälsa på fru Andersson. Hon är en blid och försynt kvinna som bär de många åren med heder och följer med i arbetet och händelserna för dagen, men kan även berätta om vad som fordom timat. Hällserud var en rätt stor gård med stora skogar och därför förekom mycket arbete på gården. Den tiden fanns det mycket folk i gårdarna med både drängar och pigor, ty allt arbete skulle ju ske för hand.

Vid Lyred fanns i fru Anderssons barndom utom stångjärnsmedjan både såg och kvarn.

Gjuteriet liksom masugnen hade nedlagts något tidigare. Men stångjärn och spik tillverkades fortfarande och i skogarna drev folk med kolning och även timmeravverkning till de sågar som fanns i bygden. Vid Charlottenberg regerade då ännu patron Sundström, och även denne kom man ofta i beröring med genom skogsaffärer och annat. Det var en snäll och trevlig man, säger fru Andersson, och det gjordes åtskilliga skogsaffärer med honom. Sundström hade nämligen även ett sågverk i Bortan. Vid Charlottenberg fanns i fru Anderssons barndom mycket smeder och andra arbetare och dit levererades en hel del av gårdens produkter av smör och ost. Det dröjde länge innan man fick någon mejerirörelse i bygden, varför alla produkter från ladugården fick förädlas i hemmet.

ARVIKA TIDNING

9 FEBR. 1957

Av fru Anderssons skildring fick man ett ganska gott begrepp om förhållandena under senare delen av förra århundradet. Det rädde liv och rörelse däruppe i skogsbygderna. Utom kolningen hade man arbete med avverkning av timmer. En tid hade man egen kvarn på gården där det nu är kraftstation. På somrarna var det mycket arbete med skörden och det väckte säkert en viss uppmärksamhet när den första slättermaskinen kom dit upp. Rågen tröskades för hand men annars började man använda slagtröskverk, som kördes med två hästar. Råghalmen kom till användning för taktäckning. På den tiden hade man halmtak på de flesta byggnaderna utom mangårdsbyggnaden och magasinet, som täcktes med skiffer. Hembryggt öl förekom allmänt i gårdarna. Det bryggdes ett par gånger på året, dels till julen och dels för sommararbetet. Torkhus och kärnor för framställning av malt fanns överallt i bygden.

Linodlingen stod högt i kurs, ty man måste ha lingarn till att väva tyg till underkläder liksom man hade ull till vammal. När arbetet var överstökad på hösten togs kardor och spinnrockar fram. Men först hade man varit i bastun och gjort i ordning linet. Även stärkelseberedning förekom allmänt i gårdarna på hösten.

När man under vintern arbetat med kardning och spinning sattes vävarna upp på vårsidan för att ha detta arbete färdigt innan vårbruket tog vid. Skomakare och skräddare vandrade omkring i byarna och stannade några dagar på varje gård tills arbetet blev färdigt. Det skulle sys kläder åt husfolk och drängar och pigor och tillverkas skor till hela familjen av läder som beretts av gårdens egna djur. I Arvika fanns ju på den tiden garveri dit man skickade skinnen efter slakten.

Fru Andersson har varit med om både att spinna, sticka och sy, och hon har inte glömt bort att varken spinna eller sy. Ännu ser hon att trä på nålen till symaskinen och kan sy sitt behov av kläder.

Det fanns dock även sömmerskor som gick omkring i gårdarna och sydde kläder åt kvinnfolken. Man ville även på den tiden vara fina även om kläderna då var mer gedigna än

nu. Kvinnfolken bar mest huvuddukar och när det var fint så kom silkesduken på. Fru Andersson har en sådan som är lika fin, fastän den är över hundra år gammal.

I hemmet rådde enkelhet och goda seder. Varje söndag samlades man till andakt för att läsa ett stycke ur bibeln. Det var lång väg till kyrkan, så det blev väl inte så ofta man kunde komma dit, men det fanns tidigt ett missionshus i Bortan, som man ofta besökte.

Handelsbutik fanns tidigt i Bortan, annars var det långt emellan dessa och det blev inte ofta tillfälle för barnen att få snask.

— Far var med i hushållningssällskapet, berättar fru Andersson, och gjorde därför ofta resor till Karlstad. Dessa resor var mest efterlängtade för oss barn, ty då hade han alltid med sig hem något gott eller någon lek sak som vi överraskades med.

Skolgången var inte så lång. Lästerminen inskränkte sig till två månader, ty den lärare som undervisade skulle ambulera på inte mindre än tre ställen, i Bortan, Mjögshöjden och Kolstad. Till en början hölls undervisningen i stugorna, men redan då hade man börjat få skolhus både i Bortan och på andra håll och skolgången blev så småningom bättre ordnad överallt i bygden.

Ja, så kunde Kajsa Andersson sitta och berätta om gamla tider. Hon berättar även om hur det i hennes barndom fick stöpas ljus för att ha till lyktor och för belysningen inne i stugan, där det inte fanns så gott om lampor utan man använde hemstöpta ljus. Tidigt gick man upp, redan vid halv-fyratiden, men så gjorde man inte natten till dag utan gick också ganska tidigt till sängs. Man följde årets rytm på tiden helt säkert var betydligt mer tungt och krävande än i våra dagar.

Nic.